

Др Сања Марјановић,*
Правни факултет,
Универзитет у Нишу

ПРИКАЗ

UDK: 343.55

Рад примљен: 08.04.2015.

Рад прихваћен: 07.05.2015.

THE PERMANENT BUREAU OF THE HAGUE CONFERENCE ON
PRIVATE INTERNATIONAL LAW: A COMMITMENT TO PRIVATE
INTERNATIONAL LAW - ESSAYS IN HONOUR OF HANS VAN LOON

Зборник радова *A Commitment to Private International Law. Essays in honour of Hans van Loon*¹ приредили су чланови Сталног бироа Хашке конференције за међународно приватно право поводом одласка у пензију њеног тадашњег генералног секретара Ханса ван Лона (*Hans van Loon*), који је седамнаест година био на челу ове престижне међународне организације (од 1996. до 2013. године). У том периоду Хашка конференција скоро удвостручује број својих чланица (од 41 државе до 71 државе чланице), а након измене Статута Конференције (2007. године) придружује јој се и Европска унија, као прва међународна организација-чланица Хашке конференције. Ханс ван Лон остаће упамћен и по томе што је и пре избора за генералног секретара, док је обављао функцију првог секретара Конференције, препознао потребу да се врата ове сталне међународне организације отворе и за државе које нису њене чланице. На тај начин, оне су добиле прилику да *ad hoc* учествују у раду на доношењу појединих хашких конвенција. Резултат ове несвакидашње сарадње је Хашка конвенција о заштити деце и сарадњи у области међународног усвојења (1993), која, без сумње, свој велики успех дугује управо промени политике Хашке конференције.² Поред тога, за време док је Ханс ван Лон био генерални секретар Хашке конференције, отворена су и њена два регионална центра – у Буенос Ајресу и Хонгконгу.

*sanja@prafak.ni.ac.rs

1 Зборник је објављен у издању Intersentia, Cambridge-Antwerp-Portland, 2013, ISBN 978-1-78068-150-4.

2 У време пензионисања Ханса ван Лона ова конвенција је имала 89 држава уговорница, да би 2015. године успела да окупи укупно 93 државе уговорнице.

О изузетној посвећености Ханса ван Лона материји међународног приватног права и великом доприносу у унапређењу рада Хашке конференције сведочи и чињеница да је овај зборник окупио укупно 64 аутора. Премда радови у самом зборнику нису тематски разврстани, за потребе овог приказа биће подељени на радове посвећене међународном породичном праву (1), међународном процесном праву (2), пророгационим споразумима и признању и извршењу одлука (*Judgment Project*) (3), корелацији Хашке конференције и ЕУ (4) и *varie* (5). Но, пре тога, о самој Хашкој конференцији и улози Тобиаса Асера (*Tobias M.C. Asser*), добитника Нобелове награде, у њеном оснивању може се сазнати више у Adair Dyer, *Strategic Vision and Common Sense in the Hague Conventions since 1950 (Mid-Twentieth Century)*, pp. 157–168 а улози Ханса ван Лона у раду Хашке конференције у А. (Teun) V.M. Struysken, *Reconnaissance et hommage*, pp. 561–568 и The Rt. Hon. Lord Justice Thorpe, *A Word of Gratitude*, pp. 595–596. Значај међународног приватног права генерално разматран је у David P. Stewart, *The Many Perspectives of Private International Law*, pp. 541–554.

1. Међународно породично право

1.1. Незаконито одвођење и задржавање деце

Када је реч о материји међународног породичног права, неколико радова посвећено је проблему међународне отмице деце. Тако се проф. Бомон (*Paul Beaumont*) и Лара Вокер (*Lara Walker*) у чланку *Post Neulinger Case Law of the European Court of Human Rights on the Child Abduction Convention* (pp. 17–30) фокусирају на питање односа међународног породичног права и заштите људских права. Наиме, они констатују да скорашње одлуке Европског суда за људска права донете у случајевима примене Хашке конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце (*Neulinger and Shuruk v Switzerland*) указују на опасност обесмишљавања хашког механизма. Такође, у раду аутори анализирају и случајеве *X v. Latvia, MR and LR v Estonia, B v Belgium, Karrer v Romania, Shaw v Hungary* и недоследности самог Суда за људска права у погледу примене теста најбољег интереса детета у случајевима међународне отмице.

Из сличног угла примену ове хашке конвенције разматра и судија Апелационог суда Квебека (*Jacques Chamberland*), који је свој рад *La Convention sur les aspects civils de l'enlèvement international d'enfants et les droits de l'enfant* (pp. 113–121) посветио питању утврђивања најбољег интереса детета у случајевима међународне отмице кроз законодавство и праксу Квебека, али и одлуке Суда за људска права. Поред тога, он се бави и

питањем права детета на мишљење у светлу изузетака из чланова 12 и 13(б) Хашке конвенције.

Значај ове хашке конвенције из другог угла сагледава Данкан (*William Duncan*) у раду *Reflections on the Malta Process* (pp. 135–142). Некадашњи заменик генералног секретара Хашке конференције разматра значај медијације и других метода мирног решавања спорова у случајевима примене Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце, али и Хашке конвенције о надлежности, меродавном праву, признању и извршењу и сарадњи у материји родитељске одговорности и мера за заштиту деце (1996).

Са своје стране, искуство Јапана у погледу имплементације Конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце, изнето у раду *A Japanese Implementation Bill for the 1980 Child Abduction Convention* (pp. 661–672) професора Јокојаме (*Jun Yokoyama*) може бити занимљиво за Србију будући да је још увек у току рад на Нацрту закона о грађанскоправној заштити деце од незаконитог прекограничног одвођења и задржавања.

1.2. Међународно усвојење

Када је реч о материји међународног усвојења, чланак *The 1993 Inter-country Adoption Convention and Subsidiarity: Is the Subsidiarity Principle Still „Fit for Purpose“* (pp. 343–356) аутора Лауре Мартинез-Море (*Laura Martínez-Mora*), Хане Бејкер (*Hannah Baker*) и Емануеле Аран (*Emmanuelle Harang*) на веома занимљив начин оживљава полемичку о оправданости принципа супсидијарности у материји међународног усвојења. Такође, ауторке указују на важну разлику у принципу супсидијарности који уводи Конвенција о правима детета и оном на коме се заснива Хашка конвенција о заштити деце и сарадњи у области међународног усвојења (1993).

Поред тога, међународно усвојење се каткада (неоправдано) поистовећује са установом кафале, карактеристичном за исламске државе, о чему проф. Борас (*Alegría Borrás*) детаљно пише у раду *The Protection of the Rights of Children and the Recognition of Kafala* (pp. 77–87). Она анализира питање признања кафале у светлу не само Конвенције УН о правима детета, већ и Хашке конвенције о заштити деце и сарадњи у области међународног усвојења (која иначе искључује установу кафале из свог поља примене) и Хашке конвенције о надлежности, меродавном праву, признању и извршењу и сарадњи у материји родитељске одговорности и мера за заштиту деце (1996). Наиме, ова последња конвенција изричито укључује установу кафале у своје поље промене *ratione materiae*. Упркос томе, често се дешава да муслиманска породица која живи у Европи (или се у њу досељава

након доношења одлуке о кафали) тражи конверзију кафале у усвојење, те се ауторка бави односом кафале и усвојења у законодавству и пракси у Шпанији, Француској и Белгији.

Ефикасна заштита деце тема је и рада *Building an International Cooperation System for the Civil Protection of Children* (Ignacio Goicoechea & Florencia Castro, pp. 207–219). Аутори истичу да национални системи не могу да пруже адекватну заштиту деци услед бројних ограничења, како процедуралних, тако и оних који су везани за недовољно познавање материје, те да заштита деце у прекограничним случајевима често захтева јачање сарадње држава. При томе посебно истичу пример Хашке конвенције о надлежности, меродавном праву, признању и извршењу и сарадњи у материји родитељске одговорности и мера за заштиту деце, али и изазове са којима се државе уговорнице суочавају приликом успостављања сарадње.

Исти проблем, али из угла успостављања непосредне комуникације између судија, разматра проф. Кесеђан (*Catherine Kessedjian*) у раду *Le dialogue des juges dans le contentieux privé international* (pp. 253–258), истичући значај директне сарадње судија како за потребе Хашке конвенције о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце, тако и као неопходног механизма у различитим областима међународног приватног права. Овај став ауторка аргументује познатим примером *West Caribbean Airways* и теорије *forum non conveniens*.

Напоследку, имајући у виду да се последњих година пажња Хашке конференције окреће ка унификацији деликатних питања сурогат материнства и признања и извршења мера за заштиту од насиља у породици, њима су посвећена два рада. Најпре, када је реч о сурогат материнству, чланак (*Cross-Border Surrogate Motherhood: We Need to Take Action Now!*) (Katharina Boele-Woelki, pp. 47–58) детаљно разрађује питање сурогат материнства као националног, регионалног и међународног проблема на примерима законодавства појединих европских држава (Француска и Холандија), компаративне студије Европског парламента и рада Хашке конференције на будућој конвенцији посвећеној овој установи.

Признање и извршење мера за заштиту од насиља у породици и сугестије за даљи рад Хашке конференције тема је рада *Recognition and Enforcement of Foreign Civil Protection Orders – A Topic for the Hague Conference?* (Dorothea Van Itersen, pp. 609–620). Ауторка најпре наводи релевантне прописе Холандије којима се штите жртве насиља, потом разматра регионални приступ овом проблему (у оквиру Савета Европе и ЕУ) да би коначно указала на значај који ово питање има у оквиру Хашке конференције, повезујући га посебно са Хашком конвенцијом о међународној заштити одраслих лица (2000),

Хашком конвенцијом о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце и Хашком конвенцијом о надлежности, меродавном праву, признању и извршењу и сарадњи у материји родитељске одговорности и мера за заштиту деце.

2. Међународно процесно право

Када је реч о међународном процесном праву, нови генерални секретар Конференције Кристоф Бернасconi (*Christophe Bernasconi*) заједно са Мајелом Селис (*Mayela Celis*) и Александром Кунзелманом (*Alexander Kunzelmann*) разматра питање унапређења примене процесних хашких конвенција путем модерних технологија у раду *Of Luddites and Luminaries: The Use of Modern Technologies under the Hague Legal Co-operation Conventions* (pp. 31–45). При томе, у фокусу имају три хашке конвенције – Конвенцију о достављању у иностранству аката у грађанској и трговачкој материји (1965), Конвенцију о извођењу доказа у иностранству у грађанској и трговачкој материји (1970) и Конвенцију о укидању потребе легализације страних јавних исправа (1961). Када је реч о Конвенцији „Достављање“, аутори указују на могућност електронског слања аката централним органима држава уговорница, односно директног достављања путем електронске поште или факса. Такође, аутори се баве питањем да ли се адреса електронске поште може сматрати адресом примаоца у смислу Конвенције „Достављање“. У погледу Конвенције „Извођење доказа“, има се у виду значај извођења доказа у иностранству путем видео-линка. Са своје стране, увођење електронског апостила (тзв. „e-App“ систем) треба додатно да олакша употребу јавних исправа у иностранству, будући да се печат апостил може обезбедити и у електронској форми.

Имајући у виду проблеме у примени Хашке конвенције о укидању потребе легализације, занимљив је пример Венецуеле, чији судови захтевају пуну легализацију и у случајевима када је држава порекла исправе уговорница ове конвенције те би требало документ снабдети само печатом апостилом. Овај проблем је разматран у чланку *Application of the 1961 Apostille Convention in Venezuelan Exequatur Proceedings* (Gonzalo Parra-Aranguren, pp. 433–441).

3. Пророгациони споразуми и признање и извршење страних одлука (Judgment Project)

До сада најамбициознија идеја Хашке конференције на чијем се остварењу и даље ради односи се на доношење конвенције која би унификовала норме о надлежности, признању и извршењу страних одлука у грађанској и

трговачкој материји (*Judgment Project*). Значајан број радова посвећен је управо овој теми, будући да је за сада донета само Конвенција о споразумима о изабраном суду (2005). Тако се у чланцима *Jurisdictional Developments and the New Hague Judgment Project* (Ronald A. Brand, pp. 89–99) и *The Fruits of the Judgment Project* (David Goddard, pp. 195–205) даје преглед досадашњег рада Хашке конференције у оквиру *Judgment Project* и посебно анализира однос са Хашком конвенцијом о споразумима о изабраном суду (2005) и релевантним регулативама ЕУ.

Занимљиво питање односа *Judgment Project* и људских права с аспекта права на правично суђење тема је рада *The Right to a Fair Trial, Forum Non Conveniens and the Limits of the Possible* (David McClean, pp. 357–370). У том смислу, аутор разматра утицај одредбе члана 6 Европске конвенције о људским правима на теорију *forum non conveniens* и њихову међусобну (не) усклађеност у енглеском, аутралијском и америчком праву.

Проблем литиспенденције у случајевима постојања споразума о искључивој надлежности изабраног суда изнет је у *Exclusive Choice of Courts Agreements and Parallel Proceedings* (Peter Arnt Nielsen, pp. 409–420) на примерима Хашке конвенције о споразумима о изабраном суду, Регулative 44/2001 о надлежности, признању и извршењу пресуда у грађанској и трговачкој материји (Брисел I) и нове Регулative 1215/2012 о надлежности, признању и извршењу пресуда у грађанској и трговачкој материји (Брисел I recast). Полазећи од чињенице да Хашка конвенција не садржи правило о томе који суд треба да одлучи о пуноважности споразума, а да Брисел I recast предност даје изабраном суду ако је поступак пред њим и покренут, аутор сматра да би такву одредбу требало унети и у Хашку конвенцију ако се буде вршила њена ревизија.

Чланак *Prospects for the Convention of 30 June 2005 on Choice of Court Agreements* (Marta Pertegás & Louise Ellen Teitz, pp. 465–476) анализира разлоге кашњења ЕУ са ратификацијом Хашке конвенције о споразумима о изабраном суду. Поред тога, ауторке су се бавиле и ставовима које је тим поводом заузео Државни саветодавни комитет за међународно приватно право (ACPIL). Исто питање је тема и рада *Federalism and U.S. Implementation of PIL Conventions – Implementing the Hague Convention on Choice of Courts Agreements* (Peter H. Pfund, pp. 477–485) у коме аутор даје детаљан приказ поступка који САД мора да предузме приликом ратификације конвенција и посебно се бави значајем ратификације Конвенције за САД.

Недавно усвојени принципи Хашке конференције о избору меродавног права за међународне уговоре анализирани су у *The Draft Hague Principles on the Choice of Law in International Contracts and Rome I* (Ole Lando, pp. 299–310).

У време када је чланак објављен, Принципи су још увек били у фази израде, али то не умањује његов значај. Проф. Ландо појашњава зашто се Хашка конференција одлучила за доношење принципа који првенствено треба да прате Хашку конвенцију о споразумима о изабраном суду, као и њихов однос са релевантним регулативама ЕУ. Он износи идеју да Принципи не би морали нужно да се односе само на случајеве када је меродавно право изабрано вољом страна, већ би требало да садрже и колизионе норме у одсуству избора.

4. Европска унија и Хашка конференција

Када је реч о радовима који су посвећени међународном приватном праву ЕУ и њеном односу према хашким конвенцијама, требало би поћи од рада *Principle of Consensus and European Union Legislative Competence in Relation to Judicial Cooperation in Civil Matters. Challenges Facing the Hague Conference on Private International Law* (Rolf Wagner, pp. 643–660), у коме се истиче изузетна улога коју је Ханс ван Лон имао у превазилажењу проблема спољне надлежности ЕУ и даљег несметаног функционисања Хашке конференције. С тим у вези, улога Европске комисије у процесу настанка међународног приватног права Уније предмет је детаљне анализе у *The European Private International Law and the Charter of Fundamental Rights* (Salla Sastamoinen, pp. 503–514). Уједно, ауторка пружа увид у начине на који се Европска комисија стара о ваљаној примени члана 81 Уговора о функционисању ЕУ, као и о поштовању одредаба Повеље ЕУ о основним правима. Поред тога, она даје преглед оних основних права (из Повеље ЕУ) која су најчешће предмет регулисања и националних система међународног приватног права, као што су право на ефикасан правни лек, право на правично суђење, право својине, једнакост пред законом и права детета.

Однос Хашке конференције и ЕУ тема је и чланка *The Relativity of Legal Positions in Cross-Border Situations. The foundations of private interregional law, private intra-community law and private international law* (M. H. ten Wolde, pp. 569–582), посвећеног значају Хашке конференције у стварању тзв. заједнице права држава. Аутор констатује да је Хашка конференција неопходна институција, без обзира што ЕУ има свој метод за постизање регионалне унификације.

Потреба стварања судске сарадње у грађанској и трговачкој материји, на примерима Хашке конференције и ЕУ тема је рада *La Conférence de La Haye de droit international privé: vers une coopération judiciaire dans les matières civiles et commerciales à l'échelle universelle* (F. Paulino Pereira, pp. 443–452). У том смислу, аутор анализира Хашку конвенцију о споразумима о изабраном

суду, Хашку конвенцију о међународном остваривању издржавања деце и других облика породичног издржавања (2007), Хашки протокол о меродавном праву за обавезе издржавања (2007) и Хашку конвенцију о надлежности, меродавном праву, признању и извршењу и сарадњи у материји родитељске одговорности и мера за заштиту деце. Такође, истакнут је значај успостављања система *e-Justice* у оквиру ЕУ и система *iChild* и *e-App* у оквиру Хашке конференције.

Бавећи се такође питањем односа Уније и Хашке конференције, проф. Годме-Толон (*Hélène Gaudemet-Tallon*) у раду *Individualisme et mondialisation: aspects de droit international privé de la famille* (pp. 181–194) фокусира се на материју породичног и наследног права. Она разматра питање утицаја који, с једне стране, има аутономија воље у материји међународног породичног права, и утицаја људских права на ову материју, с друге стране. Ауторка полази од критике држављанства и његовог односа према уобичајеном боравишту као тачки везивања (које такође није лишено критике) и све већем утицају аутономије воље кроз одредбе Хашког протокола о меродавном праву за обавезе издржавања (2007), Хашке конвенције о наслеђивању заоставштине умрлих лица (1989), Регулативе 1259/2010 о појачаној сарадњи у материји меродавног права за развод и раставу (Рим III) и Регулативе ЕУ 4/2009 о надлежности, меродавном праву, признању и извршењу одлука и сарадњи у материји издржавања.

Имајући у виду сличну тему, чланак *Conférence de La Haye et Union européenne – Synergie dans le domaine du droit des successions* (pp. 69–76) проф. Бономија (*Andrea Bonomi*) указује на решења Регулативе 650/2012 о надлежности, меродавном праву, признању и извршењу одлука и прихватању и извршењу веродостојних исправа у материји наслеђивања и стварању Европског сертификата о наслеђивању и повезује их са одредбама хашких конвенција у овој материји. Истовремено, аутор указује да наведена Регулатива ЕУ може да послужи као модел за будућу хашку конвенцију.

Иста Регулатива ЕУ тема је и чланка *The EU Maintenance Regulation and the Hague Maintenance Protocol of 2007. Recognition of Foreign Judgments and the Public Policy Defence* (pp. 529–540) у коме проф. Зир (*Kurt Siehr*) износи недоумице о примени клаузуле јавног поретка у материји издржавања и утврђивања ванбрачног очинства у случају разматраном пред немачким Федералним судом (BGH) поводом признања пољске одлуке.

Још једно спорно питање у оквиру европског породичног права је и право на развод. Оно је предмет анализе у чланку *Divorce – A Fundamental Right?* (Harry Duintjer Tebbens, pp. 123–134) у коме се објашњава на примерима законодавства Холандије и секундарног законодавства ЕУ. Аутор разматра

и домашај установе јавног поретка у овој материји и указује на проблем фрагментације међународног уређења питања развода брака.

Материји европског породичног права, али у другачијем контексту, окреће се и проф. Дутоа (*Bernard Dutoit*), који у раду *Le droit international privé de la famille et les droits fondamentaux de l'enfant: le choc qui fait le chic* (pp. 143–156) разматра проблем заштите права детета у односу на различите целине међународног приватног права, као и однос међународног приватног права и материје људских права. Он упоређује одредбе швајцарског Закона о међународном приватном праву и регулатива ЕУ, посебно истичући значај критеријума уобичајеног боравишта детета, а има у виду и праксу Суда за људска права (случајеви *Zaunegger*, *Sporer*, *Barrehab*, *Rozanski*, *Shofman*, *Nylind*, *Hoffman*, *Bronda*, *Scozzari*, *Salguario da Silva Monta*).

У чланку *The Abolition of Exequatur and State Liability for Human Rights Violations through the Enforcement of Judgments in European Family Law* (Andrea Schulz, pp. 515–528) указује се на значај случаја *Pellegrini vs. Italy*, који је разматран 2001. године пред Судом правде ЕУ, на питање о обавези државе извршења одлуке да прописно оцени да ли је поступак мериторног одлучивања у држави порекла био у складу са гаранцијама из члана 6 Европске конвенције о људским правима када држава порекла одлуке није њена уговорница.

Поред заштите деце, у Европској унији се поставља и питање заштите имиграната, као још једне посебно угрожене категорије физичких лица. Рад *Some Reflections on Multiculturalism, Application of Islamic Law, Legal Pluralism and the new EU Succession Regulation* (pp. 59–68) проф. Богдана (*Michael Bogdan*) има за тему проблеме са којима се, у материји међународног породичног и наследног права, суочава прва и друга генерација имиграната исламске вероисповести у Европи. Проф. Богдан издваја питање (не)могућности примене исламског породичног и наследног права у државама ЕУ и наводи случајеве када не би требало посезати за клаузулом јавног поретка, без обзира што се на први поглед одредбе овог права чине шокантним, аргументујући свој став примерима из породичног права (склапање брака) и наследног права (мањи наследни део ћерки). Тешкоћама са којима се суочава велики број имиграната посвећен је и рад *La migration de l'état civil* (pp. 101–112) у коме проф. Бухер (*Andreas Bucher*) истиче значај њихове заштите у сфери статусних односа и у том смислу наводи да би Хашка конференција морала да се посвети решавању ових питања и ван материје заштите деце.

Питање брачноимовинског режима с аспекта аутономије воље тема је рада *L'autonomie de la volonté dans les relations de famille internationales: regards sur*

les récents instruments internationaux (Mariel Revillard, pp. 487–502). У њему су анализиране сличности и разлике у уређењу ових питања у оквиру секундарног законодавства ЕУ и хашких конвенција, не само у области породичног већ и наследног права.

Поред ових проблема, пажњу у међународном приватном праву ЕУ побуђују су и уговорне и вануговорне обавезе, односно питање несметаног функционисања заједничког тржишта. Овој теми посвећен је рад *Hermetic Dialogue between Rome I and Rome II: General Principles and Argumentative Rules* (Francisco J. Garcimartín Alférez, pp. 169–180) у коме се анализира могућност остваривања хармоније у одлучивању у државама ЕУ поводом уговорних и вануговорних обавеза, из угла принципа комплементарности, аутономности и херменеутичке узајамности (која се бави проблемом неусаглашености регулатива).

Колизоне норме о одговорности за деликте и накнаду штете у фокусу су и чланка *Substance and Procedure: Aspects of Damages in Tort in the Conflict of Laws* (Robin Morse, pp. 389–396) који се односи на Регулативу ЕУ 864/2007 о меродавном праву за вануговорне обавезе и енглески Закон о међународном приватном праву (1995), чија паралелна примена води цепању деликтног статута и дилеми о квалификацији процене штете као процесног односно материјалног питања у случајевима *Harding v Wealands* и *Cox v Ergo Versicherung AG*. Истој материји, али из угла утицаја интернета на општу и посебну надлежност за вануговорну одговорност за штету, посвећен је чланак *Beginning to Rethink Personal Jurisdiction* (Peter D. Trooboff, pp. 597–608). У њему аутор пореди европски приступ проблему квалификације места деликта на основу предвидљивости места настанка штете у случају *Bier v. Mines de Potasse d'Alsace* и америчког приступа у случају када је она повезана с оглашавањем на интернету.

У раду *The Lugano Convention and the International Court of Justice* (Gustaf Möller, pp. 381–388) анализирају се питања постављена Суду правде ЕУ у случају *Belgium v. Switzerland*, који се тиче примене Луганске конвенције о надлежности, признању и извршењу пресуда у грађанској и трговачкој материји.

Европско право продаје тема је рада *La proposition de la Commission européenne pour un „droit commun européen de la vente“ vue sous l'angle des conflits de lois* (Christian Kohler, pp. 259–270). Аутор се усредсређује на предлог Европске комисије о доношењу нове регулативе која би установила европско право продаје, при чему анализира координацију са постојећим колизионим нормама Регулативе 593/2008 о меродавном праву за уговорне обавезе и одредбама Уговора о функционисању ЕУ.

Домашај процесног и материјалног јавног поретка у секундарном законодавству ЕУ на примеру пресуде Суда правде ЕУ у случају *Krombach* разматра се у чланку *Public Policy in Private International Law and Its Continuing Importance* (Paul Vlas, pp. 621–630). Аутор такође има у виду домашај ове клаузуле у релевантним хашким конвенцијама на примеру пресуде Врховног суда Холандије у случају из 1999. године који се тицао признања и извршења две аргентинске одлуке и два спорна питања – повреде права на одбрану и прекомерне накнаде коју је холандска страна морала да исплати аргентинским експертима.

Напоследку, проф. Лагард (*Paul Lagarde*) у раду *Instrument optionnel international et droit international privé – Subordination ou indépendance?* (pp. 287–298) поново актуелизује питање односа факултативних међународних инструмента и међународног приватног права, износећи дилему о томе да ли је примена факултативних инструмента заиста подређена избором права једне државе на основу колизионих норми међународног приватног права. Иако је у суштини одговор потврдан, он указује на поједине проблеме који могу настати због неунификованих колизионих норми на примеру брачноимовинског режима (првенствено у оквиру ЕУ). Исти проблем аутор анализира и с аспекта европског права продаје. Другу дилему о томе да ли је избор факултативног инструмента заправо избор међународног приватног права износи на примеру одредбе члана 3 некадашњег Предлога Регулативе ЕЗ о меродавном праву за уговорне обавезе, којим би странкама била дата слобода избора и принципа европског уговорног права и *Unidroit* принципа као меродавног права за уговор.

5. Varie

У ову групу спадају радови посвећени достигнућима других међународних организација са којима Хашка конференција блиско сарађује, као што су UNCITRAL (Spyridon V. Bazinas, *Towards Global Harmonization of Conflict-of-Laws Rules in the Area of Secured Financing: The Conflict-of-Laws Recommendations of the UNCITRAL Legislative Guide on Secured Transactions*, pp. 1–16), Unidroit (Roy Goode, *The Cape Town Convention and Protocols and the Conflict of Laws*, pp. 221–234), Интерамеричка конференција о међународном приватном праву (Didier Opertti Badán, *The Relationships between Latin America and the Hague Conference Regarding the Recent Developments of Private International Law*, pp. 421–432), WTO и MERCOSUR (Claudia Lima Marques, *The Need for a Global Cooperation Network to Protect Foreign Tourists/Consumers and the Comeback of Private International Law*, pp. 311–323; Micah Thorner, *The Evolution of Technical Assistance provided by Intergovernmental Organisations. A Comparative Study of*

the Hague Conference, IMF, WTO, Unidroit and UNCITRAL, pp. 583–594). Такође, треба поменути и радове који су посвећени националним системима међународног приватног права (Thomas John & Lukas Delahaye, *The Use of Private International Law Escape Devices to Manage the Mediate Application of (Foreign) Human Rights in Civil and Commercial Disputes in Australia*, pp. 235–252; Leonel Pereznieta Castro, *The Revolution of Private International Law in the World at Present, Regarding Mexican Case*, pp. 453–464), односно арбитражи (Rui Manuel Moura Ramos, *L'arbitrage étranger et la reconnaissance des sentences arbitrales étrangères dans le nouveau droit portugais de l'arbitrage*, pp. 397–408), као и оне посвећене сазнању страног права и употреби интернета (Philippe Lortie & Maja Groff, *The Missing Link between Determining the Law Applicable and the Application of Foreign Law. Building on the Results of the Joint Conference on Access to Foreign Law in Civil and Commercial Matters (Brussels 15–17 February 2012)*, pp. 325–342), праву на хартијама од вредности које држе посредници (Karl Kreuzer, *Innovative Features of the Hague Securities Convention*, pp. 271–286), Међународном центру за правне студије и техничку помоћ при Хашкој конференцији (Frederike E. M. Stikkelbroeck, *Because It Takes Two to Tango*, pp. 555–560) и питању судског и извршног имунитета стране државе у случајевима накнаде штете жртвама Другог светског рата (Spyridon Vrellis, *The World War II Distomo Massacre of Greek Civilians by German Armed Forces and the Right to Effective Judicial Protection*, pp. 631–642).

Као што се може закључити, зборник радова *A Commitment to Private International Law. Essays in honour of Hans van Loon*, услед разноврсности тема којима је посвећен није намењен искључиво познаваоцима међународног приватног права. Напротив, вредан је пажње шире академске заједнице, пре свега стручњака из области грађанског процесног права, облигационог права, породичног права, наследног права, трговинског права, међународног трговинског права, међународног јавног права и права ЕУ.